

Hages Haandbog for Handel og Industri. 6. Udgave af Hages Haandbog i Handelsvidenskab. Bind I og II. Redigeret af Knud Larsen. G. E. C. Gads Forlag, København 1944. 840 + 693 Sider.

Medens der kun forløb en lille halv Snes Aar mellem hver af de første fem Udgaver af Hages Haandbog i Handelsvidenskab, er der mellem femte og den nu foreliggende sjette Udgave forløbet den dobbelte Tid. I de første fem Udgaver fandt der ikke væsentligere Ændringer Sted i Haandbogens Plan og Indhold, end hvad skyldig Hensyntagen til nye Synspunkter i de engang fastlagte Retningslinier for Haandbogens Stofordning affødte. Sjette Udgave adskiller sig derimod væsentlig fra de tidligere Udgaver, idet der har fundet en radikal Omlægning Sted af Haandbogens hele Opbygning og Indhold. Ændringerne kan endog spores helt til Haandbogens Titel, idet man har ladet den nu forældede Betegnelse »Handelsvidenskab« udgaa. Men naar man tager i Betænkning, hvor voldsom en Udvikling »Handelsvidenskaben« har været Genstand for i netop de smaa tyve Aar, der er forløbet siden femte Udgave saa Dagens Lys, kan det ikke forundre, at den maa sætte sig mærkbare Spor i denne Haandbogs Disposition og Indhold. I de tidligere Udgaver indtog *Nationaløkonomien* og *Retslæren* en dominerende Plads. Den nye Udgave omfatter først og fremmest *Driftsøkonomi*. Nationaløkonomien er indskrænket til at omfatte de Omraader, man mener den moderne Forretningsmand navnlig behøver at være orienteret i, nemlig Pengevæsen, Valuta og Konjunkturer. Og Retslæren er indskrænket til at omfatte det System af Retsregler, der regulerer Erhvervslivets Forhold. Varehandelens Historie og Varekundskab er — velsagtens af Pladshensyn — ikke medtaget i den nye Udgave.

Udarbejdelsen af et saa vidtomspændende Værk som Hages Haandbog er jo en uoverkommelig Opgave at bestride for en Enkeltmand, idet der kræves speciel Viden og Indsigt paa saa forskelligartede Felter. Man maa derfor gaa den Vej at arbejde med en Stab af Medarbejdere, der hver især leverer selvstændige Bidrag til Værket. Dette indebærer imidlertid den Fare, at Helheden i den samlede Fremstilling kan lide herunder, dels fordi den enkelte Medarbejder ikke deler den almindelige Opfattelse af Værkets Formaal, saaledes at en skriver mere »populært« og en anden mere »videnskabeligt«, dels fordi Medarbejderne kan »kollidere« inden for de driftsøkonomiske Discipliner, der grænser op til hinanden; dette gælder vel navnlig for den centrale Driftsøkonomis Vedkommende. Det bliver da Redaktionens Opgave at tilvejebringe Koordination, hvis man skal undgaa den Fare, der her lurer. Efter Anmelderens Skøn er denne Koordination i det store og hele tilvejebragt, selv om nogen Uensartethed er uundgaaelig, naar som her atten Medarbejdere leverer Bidrag til samme Værk. Udover Redaktørens Indsats i den Henseende har det Forhold, at et stort Antal af Medarbejderne er »paa Bølgekængde« derved, at de er tilknyttet Handelshøjskolen, sikkert ogsaa sin Andel heri.

Som nævnt har man som Følge af den rivende driftsøkonomiske Udvikling, der har præget Tiden, siden femte Udgave udkom, ikke mere kunnet følge den traditionelle Disposition ved Haandbogens Udarbejdelse, idet man har maattet give Plads for »alt det nye«. Ved en saadan Omarbejdelse melder der sig visse centrale Spørgsmaal for en Redaktion. Den maa saa-

Hages Haandbog for Handel og Industri. 6. Udgave af Hages Haandbog i Handelsvidenskab. Bind I og II. Redigeret af Knud Larsen. G. E. C. Gads Forlag, København 1944. 840 + 693 Sider.

Medens der kun forløb en lille halv Snes Aar mellem hver af de første fem Udgaver af Hages Haandbog i Handelsvidenskab, er der mellem femte og den nu foreliggende sjette Udgave forløbet den dobbelte Tid. I de første fem Udgaver fandt der ikke væsentligere Ændringer Sted i Haandbogens Plan og Indhold, end hvad skyldig Hensyntagen til nye Synspunkter i de engang fastlagte Retningslinier for Haandbogens Stofordning affødte. Sjette Udgave adskiller sig derimod væsentlig fra de tidligere Udgaver, idet der har fundet en radikal Omlægning Sted af Haandbogens hele Opbygning og Indhold. Ændringerne kan endog spores helt til Haandbogens Titel, idet man har ladet den nu forældede Betegnelse »Handelsvidenskab« udgaa. Men naar man tager i Betænkning, hvor voldsom en Udvikling »Handelsvidenskaben« har været Genstand for i netop de smaa tyve Aar, der er forløbet siden femte Udgave saa Dagens Lys, kan det ikke forundre, at den maa sætte sig mærkbare Spor i denne Haandbogs Disposition og Indhold. I de tidligere Udgaver indtog *Nationaløkonomien* og *Retslæren* en dominerende Plads. Den nye Udgave omfatter først og fremmest *Driftsøkonomi*. Nationaløkonomien er indskrænket til at omfatte de Omraader, man mener den moderne Forretningsmand navnlig behøver at være orienteret i, nemlig Pengevæsen, Valuta og Konjunkturer. Og Retslæren er indskrænket til at omfatte det System af Retsregler, der regulerer Erhvervslivets Forhold. Varehandelens Historie og Varekundskab er — velsagtens af Pladshensyn — ikke medtaget i den nye Udgave.

Udarbejdelsen af et saa vidtomspændende Værk som Hages Haandbog er jo en uoverkommelig Opgave at bestride for en Enkeltmand, idet der kræves speciel Viden og Indsigt paa saa forskelligartede Felter. Man maa derfor gaa den Vej at arbejde med en Stab af Medarbejdere, der hver især leverer selvstændige Bidrag til Værket. Dette indebærer imidlertid den Fare, at Helheden i den samlede Fremstilling kan lide herunder, dels fordi den enkelte Medarbejder ikke deler den almindelige Opfattelse af Værkets Formaal, saaledes at en skriver mere »populært« og en anden mere »videnskabeligt«, dels fordi Medarbejderne kan »kollidere« inden for de driftsøkonomiske Discipliner, der grænser op til hinanden; dette gælder vel navnlig for den centrale Driftsøkonomis Vedkommende. Det bliver da Redaktionens Opgave at tilvejebringe Koordination, hvis man skal undgaa den Fare, der her lurar. Efter Anmelderens Skøn er denne Koordination i det store og hele tilvejebragt, selv om nogen Uensartethed er uundgaaelig, naar som her atten Medarbejdere leverer Bidrag til samme Værk. Udover Redaktørens Indsats i den Henseende har det Forhold, at et stort Antal af Medarbejderne er »paa Bølgekængde« derved, at de er tilknyttet Handelshøjskolen, sikkert ogsaa sin Andel heri.

Som nævnt har man som Følge af den rivende driftsøkonomiske Udvikling, der har præget Tiden, siden femte Udgave udkom, ikke mere kunnet følge den traditionelle Disposition ved Haandbogens Udarbejdelse, idet man har maattet give Plads for »alt det nye«. Ved en saadan Omarbejdelse melder der sig visse centrale Spørgsmaal for en Redaktion. Den maa saa-

ledes for det første tage Stilling til, hvilke Omraader der skal medtages. Endvidere skal den gøre sig klart, hvorledes Stoffet mest logisk kan inddeles og grupperes, og endelig skal den afgøre, med hvor stor en Vægt de enkelte Omraader skal indgaa i den samlede Fremstilling.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvilke Omraader der bør medtages i en Haandbog i moderne Driftsøkonomi, maa der rettes den væsentlige Indvending mod Haandbogen, at *Omkostningsteorien* ikke er gjort til Genstand for Behandling. Hele dette for den rette Ledelse af den industrielle Virksomhed saa betydningsfulde Spørgsmaal om Kendskab til Sammenhængen mellem den økonomiske Aktivitet og Driftsomkostningernes Størrelse bør efter Anmelderens Skøn indtage en central Plads i et Værk om moderne Driftsøkonomi. Det er ikke let at se, hvilke Motiver Redaktionen har haft til at lade dette Omraade ubehandlet; men som Hages Haandbog nu foreligger, leder den, der søger Orientering i disse Problemer, forgæves heri.

Vedrørende Spørgsmaalet om Stoffets Inddeling og Gruppering er Redaktionen gaaet den Vej at opdele Haandbogen i to Hovedafsnit. Det første Bind (840 Sider) omfatter den almindelige (centrale) Driftsøkonomi, medens det andet Bind (693 Sider) omfatter Driftsøkonomiens »Hjælpediscipliner«, saasom Erhvervsret, Varehandel, Erhvervsgeografi, Samfærdsel, Bank og Børs, Skatteret m. fl. Udfra denne Betragtning hører Afsnittet Revision vel snarere hjemme i Bind II end i Bind I. Dette gælder ogsaa Afsnittet om Kontormaskiner. Afsnittet Markedsundersøgelser kunde vel være indpasset i Afsnittet om »Rational Driftsledelse«. Og mon ikke det bedre havde tjent Haandbogens Formaal, dersom Afsnittet Akkord, Konkurs og Likvidation var behandlet rent juridisk og indpasset i Afsnittet Erhvervsret? Men dette skal Anmelderen ikke opholde sig længe ved; ej heller ved Spørgsmaalet om de enkelte Afsnits indbyrdes Placering. Paa dette Punkt kan man næppe stille samme Krav til en Haandbog som f. Eks. til en Lærebog. For Haandbogens Vedkommende gælder det jo navnlig om, at man kan »finde«, hvad man har Brug for, og dette Formaal tjener Indholdsfortegnelsen og Registret. Om saa de enkelte Afsnit kunde være sammenstillet mere logisk, bliver maaske et mere sekundært Spørgsmaal.

Spørgsmaalet om, med hvor stor en Vægt de enkelte driftsøkonomiske Discipliner skal indgaa i den samlede Fremstilling, er vanskeligt at dømme i, idet det til de enkelte Afsnit benyttede Antal Sider ikke alene kan benyttes som Kriterium; det forekommer dog Anmelderen, at Omraaderne Rational Driftsledelse, Virksomhedernes Prispolitik og Beliggenhedskæren er forfordelt. Det er vel et Spørgsmaal, om der kan gives en tilfredsstillende Fremstilling af den rationelle Driftsledelses Problemkreds paa 90 Sider. Virksomhedernes Prispolitik er behandlet paa 30 Sider, og Redegørelsen synes da ogsaa ret koncentreret. Beliggenhedskæren er repræsenteret med 13 Sider! — Men nu til de enkelte Afsnit.

Haandbogens Bind I indledes med en Redegørelse for *Driftsøkonomiens Begreb og Udvikling* (23 Sider) forfattet af *Thorkil Kristensen*. Indledningsvis behandles Driftsøkonomiens Stilling i den økonomiske Videnskab. Dernæst redegør Forfatteren for Driftsøkonomiens Opgaver samt for Synspunkter for dens Inddeling. Forfatteren har valgt en mere diskuterede end docerende Form og understreger, at en anden Systematisering end den foreslaaede er tænkelig. Som Afrunding paa dette Afsnit trækkes

Hovedlinierne i Driftsøkonomiens historiske Udvikling op. Afsnittet er — i Lighed med Haandbogens øvrige Afsnit — vedføjet en Litteraturfortegnelse. —

Jan Kobbervagel skriver om *Virksomhedsformer* (9 Sider). Man faar her i en kortfattet Form Rede paa, under hvilke forskellige Virksomhedsformer et Foretagende kan drives samt om de juridiske Konsekvenser heraf. Under en Opregning af Fordele for det mindre Foretagende ved at vælge Aktieselskabsformen nævner Forfatteren bl. a. skattemæssige og afgiftsmæssige Hensyn. Hvad der tænkes paa med afgiftsmæssige Hensyn er ikke umiddelbart forstaaeligt, her var en nærmere Forklaring ønskelig. Og at man kan opnaa skattemæssige Fordele ved at vælge Aktieselskabsformen, kan dog ingenlunde siges generelt, dette vil vel ret beset kun forekomme, dersom det opstaaede Overskud henlægges til Reservefond og ikke senere gøres til Genstand for Udbetaling, og dette er jo Undtagelsen og ikke Reglen. Tværtimod vil man komme ind under Dobbeltbeskatningen, og dermed bliver den af Forfatteren postulerede Fordel en Ulempe. Direkte i Modstrid med de nu herskende Forhold er Betragtningerne med Hensyn til Aktionærer, der afhænder Ejendommen ved Aktieoverdragelse, idet disse bliver beskattet af det Beløb, hvormed Salgssummen overstiger Aktiernes Indkøbspris subs. disses Værdi pr. 31. August 1939. —

Dernæst følger et Afsnit om *Virksomhedernes Samarbejde* (16 Sider) af *Hans C. Christiansen*. Efter en Redegørelse for Udviklingstendenser fortæller Forfatteren om Samarbejdets Former. Der drages i denne Forbindelse en Skillelinie mellem Karteller af lavere Orden: Konditionskarteller, Omraadekarteller, Priskarteller og Kalkulationskarteller, og Karteller af højere Orden: Salgskarteller, Produktionskarteller, Udbyttedelingskarteller og Interessefællesskaber. Dernæst trækkes Linierne op for de finansielle Sæmmenslutninger, saasom Koncerner, Fusioner og Truster. Afsnittet afsluttes med en Redegørelse for Statsmagts Stilling til Virksomhedernes Samarbejde. —

Thorvald Kristensen skriver om *Finansiering* (76 Sider). Forfatteren indleder med at give en Oversigt over de vigtigste Former, hvorunder Kapital kan fremskaffes. Først redegøres for den i finansiell Henseende afgørende Sondring i Egenkapital og Fremmedkapital. Synspunkterne for det indbyrdes Forhold mellem nævnte to Kapitalformer omtales. Forfatteren belyser klart de to Hensyn, der ved Fastlæggelsen af det indbyrdes Forhold mellem Fremmedkapital og Egenkapital maa afvejes over for hinanden: 1) Hensynet til Egenkapitalens Rentabilitet, der frister til at arbejde med en relativt lille Egenkapital, 2) Hensynet til Virksomhedens Soliditet, der taler for en Egenkapital af en relativt stor beløbsmæssig Størrelse.

Dernæst skrives om de forskellige Kapitalformer; først om Former for Egenkapital, saasom Indskud i Enkeltmandsfirmaer, Interessentskaber og Aktieselskaber; dernæst om de forskellige Former for Fremmedkapital: Banklaan (faste Laan med Afdrag, Kassekredit, Vekseldiskontering, Rembours), Varekredit, Obligationslaan. Hver Laantype beskrives kort. Finansieringens Omkostninger behandles. Paa en let tilgængelig Maade bliver Læseren sat ind i Rentesregningens Mysterier, derunder Formlerne for Beregning af effektiv Rente m. v.

Først derefter følger de centrale Kapitler om Anlægsfinansiering og Drif-

tens Finansproblemer. Forfatterens Disposition forekommer paa dette Punkt Anmelderen noget bagvendt. Var det ikke mest rimeligt at behandle disse Problemer først? Beregningen af Kapitalbehovets Størrelse bør vel mest logisk behandles, førend man tager Stilling til dets Dækning (de forskellige Kapitalformer).

Kapitlet Anlægsfinansiering omfatter en Gennemgang af de finansielle Problemer ved en Virksomheds Start, herunder Synspunkter for Finansierungsplanens Udarbejdelse. Udtrykket Anlægsfinansiering kan lede Tanken ind paa, at der kun gøres Betragtninger over *det faste Anlægs* Finansiering. Dette er imidlertid ikke Tilfældet, idet ogsaa Spørgsmaalet om Driftskapitalens Størrelse ved Virksomhedens Start tages op til Drøftelse. Forfatteren nævner selv, at Ordet Startfinansiering kan synes mere betegnende end Ordet Anlægsfinansiering. Overmaade instruktivt er Underkapitlet om Kapitalens Sammensætning; her behandler Forfatteren det centrale Spørgsmaal om den nøje Vekselvirkning, der bør være mellem Formuens og Kapitalens Struktur.

Kapitlet Driftens Finansproblemer belyser de Problemer af finansiell Art, der frembyder sig, naar Virksomheden er i Drift. Forfatteren understreger, at det for den i Drift værende Virksomhed er Likviditetsproblemet, der træder i Forgrunden. Efter at have behandlet Synspunkter for Beregningen af Kapitalbehovets Størrelse vises, hvorledes en Finansplan eller et Likviditetsbudget kan se ud; samtidig redegøres for, hvorledes man kan beregne sine kommende Indbetalinger og Udbetalinger.

Finansierungsafsnittet er præget af Klarhed og — man fristes til at bruge Ordet — Elegance, hvad der i høj Grad bidrager til at lette Forstaaelsen af denne betydningsfulde driftsøkonomiske Disciplin. —

Beliggenhedslæren (13 Sider) er skrevet af *Viggo H. Villadsen*. Beliggenhedslæren defineres som den Del af Driftsøkonomien, der omfatter Undersøgelsen af og Læren om de Kræfter, der bestemmer en Virksomheds Placering. Denne Definition dækker imidlertid kun den eksterne Beliggenhedslære; den oplyser intet om Beliggenhedsproblemet interne Side. Iøvrigt er Fremstillingen disponeret paa den Maade, at Hovedsondringen falder i den eksterne Beliggenhedslære og den interne Beliggenhedslære. I den driftsøkonomiske Litteratur er det i overvejende Grad den eksterne Beliggenhedslære, der er behandlet, og ogsaa i denne Fremstilling lægges Hovedvægten herpaa. Efter Anmelderens Skøn frembyder den interne Beliggenhedslære Problemer, det næppe er mindre væsentligt at faa systematiseret. Og hvor hyppigt er det ikke saadan i Praksis, at irrationelle Momenter, hvorover Ledelsen ikke altid er Herre, spiller ind ved Beliggenhedsvalget, hvorimod Ledelsen i videre Omfang er selvbestemmende med Hensyn til den interne Beliggenhed (Afdelingernes indbyrdes Placering etc.), saa Kendskab til den interne Beliggenhedslæres Principper faar sikkert hyppigere praktisk Betydning. Iøvrigt lider Redegørelsen under den kortfattede Behandling, der er blevet den til Del; den interne Beliggenhedslære er som sagt navnlig blevet Stedbarn. —

Efter at de Problemer, der melder sig ved en Virksomheds Start, er behandlet, følger Redegørelserne for de driftsøkonomiske Forhold, der følger af Virksomhedens *Drift*. Der lægges for med et Afsnit om *Regnskabsvæsen* forfattet af *Palle Hansen*, — med sine 216 Sider Haandbogens største Afsnit.

Bl. a. paa Grund af at Forfatteren er Redaktionsmedlem af nærværende Tidsskrift, skal Anmelderen afholde sig fra en Vurdering af dette Afsnit. Tilsvarende gælder det efterfølgende Afsnit om Revision.

Efter et Indledningsafsnit om det moderne Regnskabsvæsen behandles det dobbelte Bogholderis Princip, hvor Forfatterens Fremstilling bygger paa *Walb's* Præstationsteori. Dernæst følger Kontrolæren, d. v. s. en Redegørelse for, hvad der posteres paa de almindeligt forekommende Konti i Handels- og Industrivirksomheders Bogholderi. Det efterfølgende Kapitel omfatter Bogføringsmetoderne, d. v. s. de Fremgangsmaader, der anvendes ved Bogføringens Gennemførelse i Praxis; den italienske, den tyske, den franske, den amerikanske, den kombinerede fransk-amerikanske og Gennemskrivningsmetoden beskrives efter Tur. Som Slutstenen paa denne bogføringsteknisk prægede Del beskrives Aarsafslutningens Teknik, d. v. s. de Fremgangsmaader, man benytter ved Kontienes og Bøgenes Afslutning. Efter en Redegørelse for dansk Regnskabslovgivning følger et Kapitel om Aarsregnskabs Indhold og Opbygning. Dette Kapitel er opbygget paa den Maade, at der først redegøres for de Synspunkter, der kan anlægges ved Vurderingen af de Talstørrelser, der indgaar i Aarsregnskabet og dernæst for selve Aarsregnskabs Udformning. I Underafsnittet Vurderingsteori redegøres for Overskudsbegrebet, dernæst for Vurderingsprincipper for Omsætningsformue og Anlægsformue, og som Afslutning behandles Vurderingsprincipper ved almene Prissvingninger. Underkapitlet Vurderingspraksis omfatter en Redegørelse for og Fortolkning af Lovgivningens Bestemmelser om Vurdering, herunder bl. a. dens Stilling til hemmelige Reserver. Ved Redegørelsen for Aarsregnskabs Udformning er der fulgt den samme Linie, idet Forfatteren indleder med at gennemgaa, hvilke Krav der teoretisk maa stilles til Aarsregnskabs Udformning, for derefter at behandle Spørgsmaalet ud fra Lovgivningens Syn herpaa.

Derefter følger en Redegørelse for Handels- og Industrivirksomheders interne Regnskabsvæsen. Først Omkostningsfordelingsregnskab og Kalkulation i Engroshandelsvirksomheder og Detailhandelsvirksomheder. Dernæst Industriens interne Regnskabsvæsen; i det væsentlige bygget op om Kontoplanen. Kontoplanens Indhold og Opbygning diskuteres, og Forfatteren gennemgaaer, efter hvilke Synspunkter Finans- og Driftsbogholderiet kan organiseres. Til sidst følger et Afsnit om Kalkulationsmetoder. —

Afsnittet *Revision* (49 Sider) er skrevet af *Palle Hansen* og *K. G. Jensen*. Efter en Gennemgang af de forskellige Revisionsformer redegør Forfatterne for de revisionstekniske Grundsynspunkter. Der indledes med den af Forfatterne betegnede revisionstekniske Metode, dernæst skrives om Begrebet Fejlmuligheder, og endelig gennemgaaer Forfatterne de almindeligt forekommende Revisionsprincipper: Bilagsrevision, Eftertælling og Konferering, Kæde-
revision, Kilderevision, Gennemgang af Forretningsgang og intern Kontrol, Afstemningsarbejder, Sammenligninger, Analyser m. v. Det næste Kapitel omfatter almindelige Revisionsarbejder opdelt i: Revision af Grundbøger, Revision af Hovedbog og Raabalance samt Revision af Aarsregnskabet. Dernæst diskuteres Synspunkter for Udfærdigelse af Revisionspaategning og Revisionsprotokolbemærkninger. Endelig følger en Omtale af Revisionsplanens Udformning og om de specielle Revisionsarbejder, Revisor kan

blive stillet over for, f. Eks. Kreditværdighedsundersøgelser, Bedrageriundersøgelser, Prissager m. v. Som Afslutning giver Forfatterne en Oversigt over dansk Revisorlovgivning. —

Det efterfølgende Afsnit i Haandbogen omfatter *Rational Driftsledelse* (90 Sider) og er forfattet af *Viggo H. Villadsen*. Det er ingenlunde noget let Afsnit at skrive, idet dette Omraade af Driftsøkonomien næppe endnu kan siges at være systematiseret paa tilfredsstillende Maade, saa Forfatteren har manglet Støtte i den Henseende. Det er just ikke Mangel paa Litteratur om de enkelte saakaldte »Organisationsprincipper«, det skorter paa, men det, der savnes, er en logisk Samarbejdning og Systematisering til et afrundet Hele og iøvrigt en nøjere Fastlæggelse af selve Begrebet »rational Driftsledelse«. Som Sagerne nu stiller sig, kan man næsten lægge i Begrebet, hvad man vil. Efter Anmelderens Skøn giver Forfatterens Indlæg ikke nogen særlig klar Oversigt over denne vigtige driftsøkonomiske Disciplin; man savner en rød Traad i Fremstillingen, og inden for de enkelte Afsnit forekommer Behandlingen hist og her noget uensartet.

Forfatteren definerer Begrebet »rational Driftsledelse« saaledes: »Ved »rational Driftsledelse« maa man forstaa Anvendelse af planmæssige Undersøgelser som Grundlag for Løsning af Virksomhedens driftsøkonomiske Problemer«, — en Definition, der just ikke klart afgrænser Omraadet. Forfatteren bygger iøvrigt sin Redegørelse for »rational Driftsledelse« op om følgende fire Grundprincipper: Analyse, Standardisering, Kontrol og Koordination.

De to første Grundprincipper: Analyseprincippet og Standardiseringsprincippet gør Krav paa en dyberegaaende Behandling, end der er blevet dem til Del. Der lægges for med Analyseprincippet, hvor der gives en kortfattet Redegørelse for Arbejdsstudier og Tids- og Bevægelsesstudier. Redegørelsen for Standardiseringsprincippet omfatter i det væsentlige Behandlingen af et konkret Eksempel om Standardisering af Formularer; selve det principielle træder noget i Baggrunden. Eksemplet belyser imidlertid ikke blot Standardiseringsprincippet, men ogsaa andre af de nævnte Grundprincipper. (Da Eksemplet er et Underkapitel til Kapitlet om Standardisering, burde det vel ikke være forsynet med »Romertal III«).

Redegørelsen for Kontrolprincippet indtager en fremskudt Plads i den samlede Fremstilling af »rational Driftsledelse«, idet ca. 50 pCt. af det anvendte Sideantal medgaar til Beskrivelsen heraf. Her omtales Budgettering, Indekstal og Normtal samt andre statistiske Kontrolmetoder. I Redegørelsen for Budgetprincippet tages de enkelte Budgetter op til Drøftelse. Havde det mon ikke været en god Idé i en Oversigt at vise Sammenspillet mellem de forskellige Budgetter? I Underkapitlet om Normtal, hvor Forfatteren fremhæver disses Betydning for Driftskontrol m. v., savner Anmelderen en tydeligere Fremhævelse af de store Vanskeligheder, man møder ved at faa fremskaffet et homogent Materiale. Underkapitlet om »Andre statistiske Kontrolmetoder« omfatter bl. a. en Redegørelse for grafiske Fremstillinger; disse kan vel ret beset ikke betegnes for »en Kontrolmetode«, men maa vel nærmere betegnes som et af de Hjælpemidler, der staar til Raadighed ved Illustration af et foreliggende Talmateriale etc. Dernæst følger en Redegørelse for statistiske Kontrolmetoder anvendt paa specielle Omraader; det herunder behandlede Detailprissystem kunde maaske have fortjent en dy-

beregaaende Forklaring. De gode Kontrolmuligheder, Detailprissystemet indebærer, maa man aabne Praktikernes Øjne for. Statistik m. v. har i særlig Grad haft Forfatterens Bevaagenhed; efter Anmelderens Skøn kunde Behandlingen heraf uden Skade være reduceret og mere Vægt lagt paa en udførligere Forklaring af »Organisationsprincipperne«.

Dernæst følger det fjerde og sidste »Organisationsprincip«: Koordinationsprincippet. Et Par Enkeltheder skal anholdes. Nederst Side 469 defineres *Organisationen*, der menes vel *Koordinationen*? Side 472 skrives bl. a.: »Vokser *Organisationen*, saa Lederen ikke personlig kan overvaage alle sine undergivne, indgaar der Underofficerer, Formænd, Assistenten eller lignende alt efter Arten af *Organisationen* . . .« Der menes vel alt efter Arten af *Virkomheden*? Hvorfor Linieorganisationen navnlig skulde have sin Berettigelse »i mindre Bedrifter med primitivt (!) Arbejde og hvor Arbejdskraften maa betegnes som udisciplineret (!)« kræver nærmere Forklaring.

Afsnittet om »rationel Driftsledelse« afsluttes med en Redegørelse for Personalefunktionen opdelt i Personaledelse og Lønningsformer. Det er vel iøvrigt et Spørgsmaal, om dette Kapitel hører hjemme i en Fremstilling om »rationel Driftsledelse«. —

Dernæst skriver *Hans C. Christiansen* om *Salg og Reklame* (77 Sider). Man studser over, at man ikke fra Redaktionen Side har valgt en mere rammende Betegnelse for denne Del af Driftsøkonomien end Salg og Reklame. Betegnelser som *Distributionsøkonomi* eller *Afsætningsøkonomi* havde været at foretrække. Forfatteren inddeler sin Fremstilling i tre Hovedafsnit: 1) Varer og Markeder, 2) Salget og 3) Reklamen. Dele af Fremstillingen bygger paa *Ejler Alkjær: Markedsøkonomi*, København 1942.

Systematikken i Markedsinddelingen er den »klassiske« — allerede opstillet for tyve Aar siden af *Copeland* i *Principles of Merchandising* — med Hovedsondringen i Producentvaremarkedet (med Undermarkederne Raavaremarkedet, Markedet for fabrikerede Producentvarer og Institutionsvaremarkedet) og Konsumentvaremarkedet (med Undermarkederne Dagligvaremarkedet, Udvalgsvaremarkedet og Specialvaremarkedet). Forfatteren redegør dernæst for Varetilpasningens Problemerkreds.

Det andet Hovedafsnit: Salget, omfatter indledningsvis en Fremstilling af Salgspolitikken. Forfatteren omtaler bl. a. de salgspolitiske Hovedomraader Varepolitikken og Kundepolitikken samt Spørgsmaalet om Valg af Afsætningskanaler, derimod nævnes Kvalitetspolitikken mærkværdigvis ikke. Det efterfølgende Kapitel om Sælgere, hvor der bl. a. redegøres for disses Udvælgelse, Uddannelse og Aflønning, hører nærmere hjemme i det følgende Kapitel om Salgsarbejdets Markedstilpasning (sales promotion). I dette Afsnit savner man iøvrigt en Omtale af den Side af »den indre Reklame«, der omfatter Oprettelse af Feriehjem, Firmaklubber, Interessekontorer, Rejseforeninger m. v. samt Gennemførelse af Pensionsordninger, Opsparingsforanstaltninger m. v. Kunde de to Afsnit om Salgets Organisation (Side 509—13) og om Salgets interne Organisation (Side 526—32) ikke være koordinerede under en eller anden Form?

Det sidste Hovedafsnit indledes med en Gennemgang af Reklamens Op-gaver, og der redegøres for direkte og indirekte Reklame, for Butiksreklame

samt for Udstillinger og Messer. Det sidste Underafsnit er viet en Gennemgang af Reklamens Kontrol. —

Viggo H. Villadsen er igen repræsenteret. Denne Gang med et Afsnit om *Markedsundersøgelser* (16 Sider). Som tidligere nævnt kunde Redegørelsen indpasses i Afsnittet *Rationel Driftsledelse* under Grundprincippet *Analyse*. Fremstillingen omfatter tre Afsnit: 1) *Undersøgelse af Branchens Forhold*, 2) *Markedsundersøgelser paa Grundlag af internt Materiale* og 3) *Enquêter*. —

Virksomhedernes Prispolitik (30 Sider) er behandlet af *H. Winding Pedersen*. Indledningsvis redegøres for *Markedsvilkaarene*. Dernæst følger et Kapitel om *Prispolitikens Hovedformer* (Fuldkommen Konkurrence, absolut Monopol, delvist Monopol m. fl.). Det efterfølges af to Kapitler om henholdsvis *Prispolitikken* under skiftende *Konjunkturer* og *Prisdifferentiering* o. l. I et særligt Kapitel belyses *Sammenspillet mellem Kalkulationen og Prispolitikken*. Kapitlet om *Virksomhedernes Prispolitik* afsluttes med en Redegørelse for de forskellige *Erhvervsgrænes Prispolitik*. Det kan som tidligere omtalt ikke undgaas, at Fremstillingen virker noget koncentreret, da samtlige Problemer behandles paa 30 Sider; men den klare Maade, hvorpaa Spørgsmaalene belyses, bidrager væsentlig til *Afhjælpning af dette Forhold*. —

Sven Frederiksen skriver Afsnittene om *Handelsregning* (88 Sider) og *Handelskorrespondance* (73 Sider). —

Haandbogens Bind I afsluttes med en Fremstilling om *Kontormaskiner* (57 Sider), forfattet af *Svend Hansen*. I det store og hele faar Læseren en god Orientering i de karakteristiske Maskintyper; maaske kan man indvende, at enkelte Typers Anvendelsesmuligheder kunde være fremhævet noget mere paa *Bekostning af den mere teknisk prægede Redegørelse*. —

Bind II indledes med et Afsnit om *Bank og Børs* (48 Sider) forfattet af *Z. D. Lando*. Stoffets Behandling falder i tre Hovedafsnit; det første omfatter *Bankvæsen*, det andet *Børs* og det tredje en Redegørelse for andre Institutioner, som deltager i *Penge- og Kapitalomsætningen*. —

Dernæst følger *P. Nyboe Andersens* Afhandling om *Penge og Konjunkturer* (51 Sider). Der indledes med et Kapitel om *Omsætningsmidlerne*, hvor Læseren bl. a. bliver orienteret om *Møntvæsenets Indretning*, *Seddeludstedelsen*, *Bankkredit* m. v. Dernæst følger et Kapitel om *Valuta*; her belyses bl. a. *Clearingproblemet*. I det følgende Underkapitel faar Læseren Indblik i *Begreberne Handelsbalance, Betalingsbalance og Kapitalbalance*. Havde det mon ikke yderligere bidraget til *Forstaaelsen af disse Spørgsmaal*, saafremt Forfatteren simpelthen havde gengivet et Eksempel paa *Danmarks Betalingsbalance og Kapitalbalance*? Kapitlet om *Valuta* afsluttes med en Gennemgang af *Valutapolitikken*. Dernæst følger Kapitlet om *Konjunkturer*; her belyses bl. a. *Spørgsmaalet om, hvorledes man kan maale de økonomiske Bevægelser*. Det følgende Underkapitel om *Konjunkturforplantning* er overmaade instruktivt. Til sidst redegøres for *Konjunkturpolitikken*, — her som i de andre Kapitler maa man beundre Forfatterens klare Fremstillingsform. —

Johs. Humlum har skrevet Haandbogens Afsnit om *Erhvervsgeografi* (68 Sider). Forfatteren har begrænset Fremstillingen til at omfatte den Del af *Erhvervsgeografien*, der vedrører *Raastofproduktionen og Raastofhandelen for de vigtigste Raastoffer*; *Erhvervsgeografiens andre Discipliner* er saale-

des ikke taget op til Behandling. De enkelte Afsnit er forsynet med et rigt Illustrationsmateriale (Kort, Diagrammer etc.), der i Forbindelse med kortfattede Kommentarer paa en nem og overskuelig Maade giver Læseren Indblik i de centrale erhvervsgeografiske Spørgsmaal. —

I Afsnittet *Samfærdsel* (55 Sider), der er skrevet af *P. P. Sveistrup*, faar man Indblik i de forskellige Trafikarter, deres Historie, Udvikling og Økonomi. Der redegøres bl. a. for Meddelelsestrafik (bag denne Betegnelse skjuler sig Postvæsen, Telefon og Telegraf), Søtrafik, Jernbanetrafik og Automobiltrafik. I et særligt Kapitel diskuteres Konkurrencen mellem Automobile og Jernbaner. Optakten til Kapitlet »Sammenfatning« er lovligt »teoretisk«, Forfatteren maa have tabt sin Lærerkreds af Syne. —

Afsnittet *Varehandel* (129 Sider), der omfatter Handelens Teknik og Organisation, giver en klar og systematisk opbygget Oversigt over denne vigtige erhvervsøkonomiske Disciplin. Afsnittet er forfattet af *Erik Lynge*. —

Der følger nu et Afsnit om *Skattepligtig Indkomst og Formue til Staten* (81 Sider) skrevet af *C. Helkett*. Fremstillingen er et Vidnesbyrd om, hvor kompliceret dansk Skatteret efterhaanden er blevet; Verdenskrigens ekstraordinære Skattelove har ikke mindst bidraget hertil. Forfatteren redegør dels for den skattepligtige Indtægt og dels for den skattepligtige Formue; ifølge Sagens Natur er Redegørelsen for den skattepligtige Indtægt mest omfattende. Et særligt — og i denne Sammenhæng vigtigt — Afsnit er viet et Eksempel paa Skattens Beregning; det var Synd at sige, at Beregningerne er enkle og let forstaaelige; man kommer uvilkaarligt til at tænke paa Barndomsaarenes Talgaade: Tænk paa et Tal, læg fem til . . .

I sin Helhed betragtet er Fremstillingen præget af Forfatterens store Indsigt og Erfaring. Det føles som et Savn, at der ikke er givet en Oversigt over gældende Skattelove. Ligeledes forekommer det Anmelderen, at Læseren havde Gavn af at vide lidt nærmere om, hvad Udskrivningslove og Ligningslove etc. er for noget. —

Haandbogens juridiske Hovedafsnit, der er forfattet af *Jan Kobbernagel*, er forsynet med den nye Betegnelse *Erhvervsret* (134 Sider). Forfatteren definerer Erhvervsretten som det System af Retsregler, der regulerer Erhvervslivets Forhold. Efter nogle Indledningsbetragtninger over Erhvervsrettens Grundlag, nogle Grundbegreber, saasom Ret og Pligt, god Tro m. v. gennemgaar Forfatteren de juridiske Hovedregler vedrørende Indgaaelse af Aftaler, Køb og Salg af Løsøre, Kommission og Agentur, Befragtning, Gældsforpligtelser, Kautions, Pantsætning, Personalekontrakter, Reklame, Prisregulering, Næringsadkomst, Interessentskaber og Aktieselskaber. I Kapitlet om Prisregulering skriver Forfatteren (Side 538) kategorisk, at de erhvervsdrivende kan faa fuld Dækning for samtlige variable Omkostninger. Dette gælder ikke ubetinget, saaledes kan f. Eks. stedfundne Forhøjelser af Dyrtidstillæggene for Perioden 1. Januar 1943—31. Juli 1944 ikke inddækkes under alle Forhold, og som Forfatteren selv bemærker (Side 537), er Spørgsmaalet om Reklameomkostningernes Inddækning ikke fuldt afklaret. Paa Baggrund af Forfatterens Bemærkning Side 537 om Tillægget til Dækning af Prisstigningen paa Generalomkostningerne føler Anmelderen sig foranlediget til at fremhæve, at man i Almindelighed kan opnaa Tilladelse til at dække den faktiske Stigning i Generalomkostningerne pr. Enhed, selv om den er højere end nævnte 20 pCt. —

Poul Krause-Jensen skriver det næstfølgende Afsnit om *Akkord, Konkurs, Likvidation* (34 Sider). Som omtalt i Anmeldelsens Indledning havde det sikkert bedre tjent Haandbogens Formaal, om disse Problemer var behandlet rent juridisk. —

Det følgende Afsnit om *Forsikring* (35 Sider) er skrevet af *Fridtjof Lund*. Der indledes med Grundbegreber og Organisationsformer, og efter en Omtale af Forsikringsaftaleproblemerne gennemgaar Forfatteren de enkelte Forsikringsarter: Livsforsikring, Ulykkes- og Sygeforsikring, Sø- og Transportforsikring, Brandforsikring, Driftstabsforsikring, Ansvarsforsikring, Motorkøretøjsforsikring m. fl. —

Haandbogens næstsidste Afsnit omfatter en Gennemgang af *Erhvervsorganisationer* (29 Sider), — *Hans C. Christiansens* tredje Indlæg. Til Illustration af Handelens, Industriens, Haandværkets, Landbrugets og Skibsfartens Organisationer er vist nogle udmærkede Oversigter. —

Det sidste Afsnit er viet en Redegørelse for *Handelsuddannelse* (11 Sider) forfattet af *Jens Vibæk*. —

Haandbogen er forsynet med et ret specificeret Register. —

Selv om Haandbogen ikke er uden Lyde, maa det, naar alt tages i Betragtning, siges, at der med Udgivelsen af sjette Udgave er skabt et gedigent Standardværk i moderne Driftsøkonomi paa Dansk. Et saadant Værk har været savnet og maa derfor hilses velkommen. Som Hages Haandbog nu foreligger, serverer den som Hovedregel ikke færdige Brugsanvisninger, saa den, der søger Løsning paa dette eller hint konkrete Spørgsmaal, han maatte møde i sit praktiske Virke, vil som oftest have svært ved at finde et færdigt Svar i Hages Haandbog. Den giver først og fremmest Principper. Derfor vil et *Studium* af Hages Haandbog give den i Praksis arbejdende Forretningsmand et Fond af driftsøkonomisk Viden og driftsøkonomisk Metode. Den vil lære ham at se Enkeltfænomenernes større Sammenhæng og give ham Overblik over det praktiske Forretningslivs Virvar og Labyrinter.

Svend Jensen.